

11 42 Acc

प्रत्यभिज्ञाकारिका

60 Folios - 12
Size 20.5 x 11 cm

प्रत्यभिज्ञाकारिका
ॐ श्रीगुरुगणेशाय नमः ॥ ॐ कथंचिदासाद्य महेश्वरस्य दास्यं जनस्याप्युक्ता
रमिच्छन् समस्तसंपत्तमवाप्तिहेतुं तत्प्रत्यभिज्ञामुपपादयामि ॥ १ ॥
अनंतभावे संभारभासने स्पन्दनं परम् उपोद्घाताय ते यस्य तं स्तुमः सर्व
दाशिवम् ॥ १ ॥ कर्तृरिज्ञातरि स्वात्मन्यादि सिद्धे महेश्वरे ॥ अजडात्मा
निषेधवासिद्धिं वा विदधीत कः ॥ २ ॥ किंतु मोहवशादस्मि नृष्टेष्यन्
पलंभते ॥ शाक्त्या विष्करणेनेयं प्रत्यभिज्ञा पदं प्रपते ॥ ३ ॥ तथा हि ज
डभूतानां प्रतिष्ठा जीवदाश्रया ॥ ज्ञानं क्रिया च भूतानां जीवतां जीवनं म
तम् ॥ ४ ॥ तत्र ज्ञानं स्वतः सिद्धं क्रिया कार्याश्रिता सती परैरप्युपलक्ष्ये
ततयान्यज्ञानमुच्यते ॥ ५ ॥ इति प्रथमा क्रिकम् ॥ पूर्वपक्षतया येन वि
श्वमाभास्यभेदतः ॥ अभेदोत्तरपक्षोत्तरीयते तं स्तुमः शिवम् ॥ ६ ॥

ननु स्वलक्षणभासं ज्ञानमेकं परं पुनः साभिलापं विकल्पाख्यं बहुधा
 नापितुं यम् ॥ १० ॥ नित्यस्य कस्य चिद्बुद्ध्यास्तस्यात्रानवभासतः ॥ अहं प्र
 तीतिरप्येषा शरीराद्यवसायिनी ॥ ११ ॥ अथानुभवविधं से स्मृतिस्तदनु
 रोधिनी ॥ कथं भवेन्नित्यः स्यादात्मायद्यनुभावकः ॥ १२ ॥ सत्यस्यात्म
 निदृङ्गा शात्रद्वारादृष्टवस्तुषु ॥ १३ ॥ स्मृतिः केनाथयत्रैवानुभवस्तत्
 दैवसा ॥ १४ ॥ यातोहि पूर्वानुभवसंस्कारास्मृतिसंभवः ॥ यद्येवमेत
 र्गुना को र्थः स्यात्स्यायिनात्मना ॥ १५ ॥ ततोभिन्नेषु धर्मेषु तत्स्वरूपा
 विशेषतः ॥ संस्कारास्मृतिसिद्धौ स्यात्स्मृतीदृष्टेव कल्पितः ॥ १६ ॥ ज्ञा
 नंचचित्स्वरूपं चेत्तदनित्यं किमात्मवत् ॥ अथापि जडमेतस्य कथं
 मर्थप्रकाशता ॥ १७ ॥ अथार्थस्य यथाहं पंथे बुद्धिस्तथात्मनः चैत

न्यमजडासैवं जाद्योनार्थप्रकाशता ॥ १८ ॥ क्रियाप्यर्थस्य कायोदेस्त
 तद्देशादिजातता ॥ नान्यादृष्टेर्न साप्येका क्रमिकैकस्य चादिता ॥ १९ ॥
 तत्र तत्र स्थिते तत्र द्रवतीत्येव दृश्यते ॥ नान्यन्नान्यासि संबंधः ॥ कार्य
 कारणभावतः ॥ २० ॥ द्विष्टस्यानैकद्रव्यत्वात्सिद्धस्यान्यानपेक्षणा
 त् ॥ पारतंत्र्याद्ययोगाच्च तेन कर्त्तापिकल्पितः ॥ २१ ॥ इति द्वितीयाह्नि
 कम् ॥ २२ ॥ विनायेन न किंचित्स्यात्समस्ता अपि दृष्टयः ॥ अनस्तमित
 संबोधः ॥ स्वहंपतंस्तुमः शिवम् ॥ २३ ॥ सत्यं किंतु स्मृतिज्ञानं पूर्वानु
 भवसंस्कृते ॥ जातमप्यात्मनिष्ठं तन्नाद्यानुभववेदकम् ॥ इदं स्वाभा
 सैवनान्येन वेद्यादृष्टदृष्टेव दृक् ॥ रसे संस्कारजत्वं तु तत्तुल्यत्वं
 न तद्गतिः ॥ अथ तद्विषयत्वेऽपि स्मृतेस्तदवसायतः ॥ दृष्टालंबनता

भ्रात्याभ्रमदुपतयास्मृतेः ॥ स्मृतिर्नैव कथं तावद्भाते श्वार्यस्थितिः
 कथम् ॥ पूर्वानुभवसंस्कारा पेक्षा च किमितीष्यते ॥ भ्रातित्वे चा
 वसायस्य न जडा द्विषयस्थितिः ॥ ततो जाड्ये निजोलेख निष्ठा नार्थ
 स्थितिस्ततः ॥ एवमन्योन्यभिन्नानामपरस्य रेवेदिनाम् ॥ ज्ञानाना
 मनुसंधानजन्मानपेयज्जिनस्थितिः ॥ ६ ॥ नचेदंतःकृतानंतवि
 श्वरूपो महेश्वरः ॥ स्यादेकश्चिद्वपुर्ज्ञानस्मृत्ययो ह न शक्तिमान्
 ॥ २३ ॥ इति परदर्शनानुपपत्तिस्तृतीयाह्निकम् ॥ ओं पदार्थरत्ननिक
 रं निजहृद्गं जपुं जितम् ॥ ग्रंथंतं स्मृतिसूत्रांतः संतत्यैव स्तुमः शिव
 म् ॥ ओं सहि पूर्वानुभूतोर्थो पलङ्गापरतोपिसन् ॥ विमृशान्स
 तिस्वैरी स इतीत्यपदिश्यते ॥ १ ॥ भासयेच्च स्वकाले र्थात्पूर्वाभासि

तमाशुशान् स्वलक्षणं घटाभासमात्रेण धाखिलात्मना ॥ २ ॥ न च
 युक्तं स्मृतेर्भेदे स्मर्यमाणस्य भासनं तै नैक्यं भिन्नकालानां संविदावे
 दितैष सः ॥ ३ ॥ नैव ह्यनुभवो भाति स्मृतौ पूर्वो र्थवत्पृथक् ॥ प्रागन्व
 भूवमहमित्यात्मारोहेन भासनात् ॥ ४ ॥ योगिनामपि भासंते न ह
 षो दर्शनांतरे स्वसंविदे कमानास्माभाति मेयपदेपि वा ॥ ५ ॥ स्मर्यते
 यं नृगासीन्मे सैवमित्यपि भेदतः ॥ तद्वाकरणमेवास्यामया दृष्टमि
 ति स्मृतेः ॥ ६ ॥ याच पश्याम्यहमिति च दोयमिति वा वसा ॥ मन्यते
 समवेतसां प्यवसातरि दर्शनम् ॥ ७ ॥ इह दर्शनं यादृशं निजेन न
 तादृशेनैव तन्मया दृश्यते दृष्टेयं स इत्यामृशत्यपि ग्राह्यग्रा
 ह्यकताभिन्नावर्धोभातः प्रमातरि ॥ ३५ ॥ इति स्मृतिशक्तिनिर्हृप

शिवो हं

एतन्मयवर्थाक्रिकं ॥ महागुहातं निर्भयभावजातप्रकाशकः । ज्ञानशक्तिप्रदी
 पेनयः सदातं स्तुमः शिवम् ॥ १॥ अं वर्तमानावभासानां भावानामवभास
 नम् । अतः स्थितवतामेव हिरात्मना । १ प्रागिवार्थो प्रकाशस्या
 त्प्रकाशात्मतया विना, न च प्रकाशे भिन्नः स्यादात्मार्थस्य प्रकाश
 ता । २ ॥ भिन्ने प्रकाशे चाभिन्ने संकरो विषयस्य तत् । प्रकाशात्मा प्र
 काशार्थो नाप्रकाशश्च सिध्यति ३ ॥ तत्र दाकस्मिकाभासो बाह्यं
 चेदनुमायेत । न ह्यभिन्नस्य बोधस्य विना भासहेतुना ॥ ४ ॥
 न वासनाप्रबोधोत्र विचित्रो हेतुतामियात् । तस्यापि तत्प्रबाधस्य
 वैचित्र्ये किं निबन्धनम् ॥ ५ ॥ स्यादेतदवभासेषु तेष्टे वावसिते सति ।
 व्यवहारे किमन्येन बाह्येनानुपपत्तिना ॥ ६ ॥ चिदात्मैव हि देवोतः

स्थितमिच्छावशाद्बहिः । योगीव निरुपादानमर्थजातं प्रकाशयेत् ॥ ७ ॥
 अनुमानमनाभातपूर्वेनैवेष्टमिन्द्रियम् । आभातेमेव बीजो देराभा
 साद्धेतुवस्तुनः ॥ ८ ॥ आभासः पुनराभासाद्बाह्यभासीत्यर्थं च न ॥
 अर्थस्य नैव तेनास्य सिद्धिर्नाप्यनुमानतः ॥ ९ ॥ स्वामिनश्चात्मसं
 स्थस्य भावजातस्य भासनम् । अस्त्येव न विना तस्मादिच्छामशः प्र
 वर्तते, बन्दीरूपतयाप्याभासं १० ॥ स्वभावमवभासस्य, विमर्शं विदु
 रन्यथा, प्रकाशार्थोपरकोपि, स्फटिकादिजडोपमः ॥ आत्मा त एव
 चैतन्यं चित्क्रियाचितिकर्तृता । तात्पर्येणोदिते स्तेन, जडात्महिवि
 लक्षणः । चितिः प्रत्यवमशात्मा परावाक्स्वरसोदिता । स्वातन्त्र्यमे
 तन्मुख्यतदेव परमात्मनः ॥ १३ ॥ सास्फुरत्तामहासत्तादेशाका

लाविशेषिणी, सैषा सारतया प्रोक्ता हृदयं परमेशितुः ॥१३॥ आत्मानमत ए
 वायं ज्ञेयीकुर्यात्पृथक् स्थितिः, ज्ञेयं न तु तदौ न्मुखात् खंडेनास्य स्वतंत्र
 ता ॥१५॥ स्वातंत्र्या मुक्तमात्मानं स्वातंत्र्याद्व्यात्मनः, प्रभुरीशादिसंकल्पे
 निर्माय व्यवहारयेत् ॥१६॥ न हंतादि परामर्शभेदादस्यान्यतात्मना, अ
 हंमृपपतयेवास्यासृष्टेस्तिङ्गचकर्मवत् ॥१७॥ मायाशक्त्या विभोः सैव,
 भिन्नसंवेद्यगोचरा, कथिताज्ञानसंकल्पाध्वसायदिनामभिः ॥१८॥ सा
 द्वात्कारक्षेत्रेण्यस्ति, विमर्शः कथमन्यथा ॥ धावनाद्युपपद्येत प्रतिसंधा
 नवर्जितम् ॥१९॥ द्वेदोयमित्यध्वसानामहृपातिरेकिणी, परेषां प्राप्ति
 रात्मेव भासते न चिदंतया ॥२०॥ केवलं भिन्नसंवेद्य, देशकालानुरोधतः,
 ज्ञानस्मृत्यवसायादिसंक्रमं प्रतिभासते ॥२१॥ इति ज्ञानशक्तिनिवृ

पणं पंचमक्रिकम् ॥ ५॥ स्वात्माभेदब्रह्मनाम्ना वांस्तदपोहनटंकतः, छि
 द्न्यः स्वेच्छया चित्र, रूपकं तं स्तुमः शिवम् ॥ अहं प्रत्यवमर्शायः प्रका
 शात्मापि वाग्वपुः, नासौ विकल्पः सत्पुक्तो द्वयाक्षेपिविनिश्चयः ॥१॥
 भिन्नयो रवभासो हि स्याद्द्वयाक्षदयो द्वयोः, प्रकाशस्य वनान्यस्य भेदि
 नस्त्ववभासं नम् ॥२॥ तदतत्प्रतिभाभाजं मात्रैवातद्व्यपोहनात्, त
 न्निश्चयेन मुक्तो हि विकल्पो दृष्ट इत्ययम् ॥३॥ चित्रत्वं मायया हित्वा भिन्न
 एवावभासितयः, देहे बुद्ध्या वथ प्रारो, कल्पितेन भसीव वा ॥४॥ कादाचित्का
 वभासेया, पूर्वाभासादियोजना, संस्कारात्कल्पना प्रोक्ता सापि भिन्नावभा
 सिनि, ५॥ तदेवं व्यवहारेऽपि प्रभुर्देहादिमाविशान्, भातमेवांतरर्थोद्य
 मिच्छया भासयेद्बुद्धिः, ६॥ एवं स्मृतौ विकल्पे वाप्यपोहनपरायणे,
 ज्ञाने वाप्यंतराभासः स्थित एवेति निश्चितम् ॥७॥ किंतु नैसर्गिके

ज्ञाने, बहिराभासनात्मनि, पूर्वानुभवहूपस्तु^{सं}स्थितः स्मरणदिषु,
 सनेसर्गिकएकास्तिविकल्पस्वरचारिणि, यथाभिमतसंस्थानाभा
 सनाद्बुद्धिगोचरे, अतएव यथाभीष्टसमुल्लेखावभासनात्, ज्ञानक्रिये
 स्फुटे एव, सिद्धे सर्वस्य जीवतः १०॥ इत्यपोहनशक्तिनिर्मुक्तं
 ष्टाद्विकम् ॥ ६॥ अनंतशक्तिरत्ननां यदेकाश्रयसंश्रयात्, विचित्र
 चन्द्रिकोत्प्लाससंसिद्धिस्तंस्तुमःशिवम् ॥ १॥ याचैषा प्रतिभातत्रत्य
 दार्थक्रमद्विषिता, अक्रमानतंचिद्रूपः प्रमाता समहेतुश्चरः, तत्र द्विभि
 न्नसंवित्रि, सुखैरेकप्रमातरि, प्रतितिष्ठत्सुभावेषु ज्ञातयमुपपद्यते ॥
 ३॥ देषाकालक्रमजुषामर्थानां स्वसमायिना, सकदाभाससाध्यो
 सावन्यथाकस्मन्वयः ॥ प्रत्यक्षानुपलंभानां, तत्र द्विन्नां प्रापातिनां,

कार्यकारणतासिद्धिः, हेतुतैकप्रमातृजा, स्मृतौ यैव स्वसंवित्रिः, प्रमाणं
 स्वात्मसंभवे, पूर्वानुभवसद्भावे साधनं सैव नापरम्, बाधबाधकभोवा
 पि, स्वात्मनिष्ठाविरोधिनाम्, ज्ञानानामुदियोदेक, प्रमातृपरिनिष्ठ
 ता, विविक्तभूतलज्ञानं सिद्धे हेतुस्योद्भेदात्मता, दृढाभावमिति र्यथा,
 तथा चेच्छुक्ति काज्ञानं, रूपज्ञानाप्रभान्ववित ॥ नैवं शुद्धस्थलज्ञाना
 सिद्धे हेतुस्याद्दृढात्मता, न ह्यपलब्धियोग्यस्याप्यत्राभावो दृढात्मनः,
 पिशाचः स्यादनालोकोप्यालोकाभ्यंतरे यथा, अदृष्टेषां भूतलस्यात,
 न निषेधः स सर्वथा ॥ विविक्तं भूतलं शश्वद्भावाणां स्वात्मनिष्ठितः,
 तत्कथं जातु तज्ज्ञानं भिन्नस्याभावसाधनम्, किंवा लोकचयोधस्य स्प
 र्शो वोस्मादिको मृदुः, तत्रास्ति साधयेतस्य, स्वज्ञानमद्ब्रह्मात्मताम्,

श्रीमान्नोरीयतिः सततम्परम् ॥ यत्र विश्रान्तिमासाद्य चित्रं क्रीडविजृम्भितम् ॥
 क्रियाशक्तिप्रियात्यंतं दर्शयेत्तं स्तुमः शिवम् ॥ अतएव यदप्युक्तं क्रियानै
 कस्य सक्रमाः एकेत्यादि प्रतिलिप्ताः ते देवस्य समर्थनात् ॥ सक्रमत्वं च
 लौकिक्याः क्रियायाः कालशक्तितः घटते न तु शाश्वत्याः प्राभव्यास्या
 त्प्रभोरिव ॥ कालः सूर्यादिसंचारस्तत्तत्पुष्पादिजन्मवा, शीतोष्णैवा
 यतल्लक्ष्यः क्रम एव सतततः ॥ क्रमोभेदाश्रयोभेदोऽप्याभाससदसत्त्वतः
 आभाससदसत्त्वैतु, चित्राभासकृतः प्रभोः ॥ मूर्तिवैचित्र्यतो देशक्रम
 माभासयत्यसौ, क्रियावैचित्र्यनिर्भासात्कालक्रममपीश्वरः ॥ सर्व
 त्राभासभेदोऽपि भवेत्कालक्रमोकरः ॥ विच्छिन्नभासः अन्योदेमातुर्भा
 तस्य नोसकृत्, देशक्रमोऽपि भवेत्, मातुर्भातिर्मितात्मनः, स्वात्मैव
 स्वात्मना पूर्णभावाभात्यमितस्य तु, किंतु निर्माणशक्तिः साप्येवं वि

दुषईषितः ॥ तथा विज्ञातविज्ञेयभेदोऽयदवभास्यते, इति क्रियाशक्ति
 निरूपणं प्रथमादिकम् ॥ विरोधमविरोधं च स्वेच्छयैवोपपादयन् ॥
 भेदाभेदौ च यो मंत्रतत्त्ववित्तं स्तुमः शिवम् ॥ क्रियासंबंधसामान्यद्र
 व्यदिक्कालबुद्धयः सत्याः स्थैर्योपभोगाभ्यामेकानेकाश्रयामताः ॥
 तत्रैकमांतरंतत्त्वं, ते देवेन्द्रियवेद्यतां, संप्राप्यानेकतां याति देशकाल
 स्वभावतः ॥ तत्तद्द्वयालंबन एतामनोनुव्यवसायिसत्, करोति मातु
 व्यापारमयीः कर्मादिकल्पनाः ॥ ३ ॥ स्वात्मनिष्ठाविविक्ताभाभावाएक
 प्रमातरि, अन्योन्यान्वयहृपैक्ययुजः संबंधधीपदन् ॥ ४ ॥ जातिद्र
 व्यावभासानां, बहिरप्येकनूपतां, व्यर्थे के देशभेदं वा, प्यालंबते
 विकल्पनाः ॥ ५ ॥ क्रियाविमर्शविषयः कारकाणां समन्वयः ॥ अत्र

प्वधि मद्वावाचयालं बादिगादिधीः। एवमेवादि सिद्धिः स्यान्मातुरर्थं क्रि
 यात्मनः। भेदाभेदवतार्थेन, तेन न भ्रातिरीदृशी, ७।१०४ इति भेदाभेदविमर्श
 नं द्वितीयमाहिकं समाप्सु ॥ प्रमाणानि प्रमावेष्टोस्वबलाक्रमणक्रमात्।
 यस्य वक्त्रावलोकानि प्रमेयं तं सुमः शिवः ॥ उदा मितोदृगित्येवं यद्दृशाद्य
 वतिष्ठते, वस्तु प्रमाणे ततोऽपि स्वाभासो भिन्नो दयः ॥ १॥ सोऽतस्तथा विम
 र्शात्मादेशकालाद्यभेदिनि, एकाभिधानविषये मितिर्वस्तुन्यबाधिता,
 २॥ यथा रुचियथार्थित्वं यथा व्युत्पत्तिभिद्यते, आभासोऽप्यर्थ एकस्मि
 न्ननु सांधानसाधिते ॥ ३॥ दीर्घवृत्तोर्ध्वपुरुषधूमचान्दनतादयः। य
 थाभासा विभिद्यते, दृशकाला विभेदिनः। तथैव सन्धुटद्रव्यकांचनो
 ज्वलतादयः। आभासभेदाभिन्नार्थकारिणस्ते पदधने ॥ आभासभेदा
 द्वस्तु नानियतार्थक्रियापुनः। सामानाधिकरण्येन प्रतिभासादभेदि

नाम्, पृथग्दीपप्रकाशानां स्रोतसां सागरे यथा, अविरुद्धावभासानामै
 ककार्यतथैव पृथगीः। तत्राविशिष्टे वक्ष्यादौ कार्यकारणतोऽस्तता, तत्र च
 ह्यार्थताद्यात्मा प्रमाणदेकतो मतः। सोऽतुदेशाधिकाध्वत्तांतरभिन्ने स्वतन्त्र
 ले, तात्कालिकी प्रवृत्तिः स्यादर्थिनोऽप्यनुमानतः। हरांतिकतयार्थानां,
 परोक्षाध्वत्तात्मना, बाह्यांतरतयादौ वैषम्यं जकस्यान्यथापि वा, भिन्ना
 वभासच्छायानामपि मुख्यावभासता, एकप्रत्यवमशील्यादेकत्वमनि
 वारितम्, अर्थक्रियापिसहजानार्थानामीश्वरेच्छया, सयतासाहितेना
 स्यानाक्रियातोऽन्यता भवेत्। रजतैकविमर्शपि शुक्लौ न रजतस्थितिः,
 उपाधिदेशासंवादाद्विचित्रेऽपि न भेदोऽन्यथा। गुणैः प्राज्ञादिभिर्भेदो जा
 त्यादिभिर्भिन्नता, भावानामित्येवैकत्र प्रमातर्युपपद्यते, विश्ववै
 चित्र्यचित्रस्य समभित्तिरलोपमे, विरुद्धभावसंस्पर्शपरमार्थस

तीश्वरे, प्रमातरि उरो एतु, सर्वदा भात विग्रहे, किं प्रमाणं नवाभासः,
 सर्वप्रमितिभागिनि, अप्रवर्तितेष्वेकैकैवलं मृतावशात्, शक्तिप्रका
 शाने शादि व्यवहारः प्रवर्तते ॥ इतीश्वरप्रत्यभिज्ञायामानतत्फलमेव
 निरूपणं नाम तृतीयमाह्निकम् ॥ भावानां भासयत्कर्त्ता विमले स्वात्मद
 र्पणे, कार्यकारणभावं च, यश्चिन्ततस्तुमः शिवम् ॥ ओं एष चानंतशक्ति
 त्वादेव माभासयत्यमृन्, भावानिष्कावशादेषा, क्रियानिर्मातृतास्य
 सा ॥ १॥ जउस्य तु न सा शक्तिः, सतायदसतः सतः ॥ कर्त्तृकर्मत्वतत्त्वेव,
 कार्यकारणताततः ॥ २॥ यदसन्नदसद्युक्तानासतः सत्स्वद्वयता, स
 तोपिन पुनः सत्तालोभेनार्थेयचोच्यते, कार्यकारणतालोके सा तर्हि,
 परिवर्तिनः ॥ ३॥ उभयेन्द्रियवेद्यत्वं तस्य कस्यापि शक्तिः ॥ एवमे
 का क्रिया सैषा सक्रमातं बहिःस्थितः एकस्यैकोभयाकारः सहिष्णो

रूपपादिता, बहिस्रस्यैव तत्कार्येयदंतर्ह्यदपेक्षया, प्रमात्रपक्षया
 चोक्ता द्वयीबाह्यांतरस्थितिः, मातैव करणं तेन स चाभासद्वयस्थितौ,
 कार्यस्य स्थित एवैकस्तदेकस्य क्रियाचिता ॥ ७॥ अत एवांशुरेपीष्टो,
 निमित्तं परमेश्वरः, तदन्यस्यापि बीजादे, हेतुतानोपपद्यते ॥ ८॥
 तथा हि कुंभकारो सौ वैश्वर्ये च व्यवस्थया, तत्र नृदादि संस्कार,
 क्रमेण जनयेद्बुद्धम्, १॥ योगिनामपि मृद्वीजे, विनैवेच्छावशेन
 तत्, घटादि जायते तत्र स्थिरस्वार्थक्रियाकरम् ॥ १०॥ योगिनिर्मा
 एताभावे प्रमाणं तन्निश्चिते, कार्यहेतुः स्वभावो वा त एवोत्पत्ति
 मूलजः ॥ ११॥ अयस्तत्र प्रमात्रे कवह्याभासादितो भवेत्, योऽन्ता
 दप्यधिपते र्धमाभासादिनूतनम्, कार्यमव्यभिचार्यस्य लिंगमन्य
 प्रमातृगात्र, तदाभासस्तदाभासादेव त्वधिपतिः परः, अस्मिन्सतीद

३ः
१०

मस्तीति कार्यकारणतापिया, साप्यपेक्षाविहीनानां जडानां नोपपद्यते, न
हि स्वात्मैकनिष्ठानां मनुसंधानवर्जिताम् । सदसत्तापेक्षेऽप्येष सप्रम्यर्थ
प्रकल्पने, अतएव विभक्त्यर्थः । प्रमात्रेकसमाश्रयः । क्रियाकारकभावा
त्वे युक्तो भावसमन्वयः । परस्परस्वभावत्वे कार्यकारणयोरपि, एकत्व
मेव भेदे हि नैवान्योन्यस्वरूपता । एकात्मनो विभेदश्च, क्रियाकालक्र
मानुगा, तथा स्यात्कर्तृतैवेवं तथा परिणमेत्युया । न च युक्तं जडस्यैव, भे
दाभेदविरोधतः । आभासभेदो देकत्र चिदात्मनितु युज्यते, वास्तवपि
चिदेकत्वे न स्यादाभासभिन्नयोः । चिकीर्षीलक्षणेकत्वं, परमं पूर्ण
विना क्रिया । इत्थं तथा चटपयद्याभासजगदात्मना, निष्ठासोरेव
मिच्छैव हेतुता कर्तृता क्रिया । इति कार्यकारणतत्त्वनिष्पन्नं चतु
र्थमाहिके संपूर्णं श्रुत्य क्रियाधिकारो नाम द्वितीयो विमर्शः ॥ ॥

अथ तत्त्वार्थसंग्रहाधिकारः ॥ यं प्राप्य सर्वागमसिंधुसङ्घः पूर्णत्वमभ्येतिष्ठ
तार्थतोच, तं नो म्यहं पूर्णं भवतत्त्वचितो, रत्नोद्यसारं परमागमास्त्रिम् ॥
श्रीमत्सदाशिवोदार, प्रारंभव सु, यदंतर्भातितत्त्वानां चक्रंतं सं
स्तुमः शिवम् ॥ ओं एवमेतर्बहिर्दृष्टिः, क्रियाकालक्रमानुगा, मातुरेव त
दन्योन्यावियुक्ते ज्ञानकर्मणी । किं त्वंतरदृष्टो देकात्सादाख्यं तत्त्वमा
दितः । बहिर्भावपरत्वे तु, परतः पारमेश्वरम् । ईश्वरो बहिरुन्मेषो नि
मेषोतः सदाशिवः । सामानाधिकरण्यं च, सद्विद्यारुमिदंधियोः ।
इदं भावोपपन्नानां वेद्यभूमिमुपेयुषां, भावानां बोधसारत्वाद्यथाव
स्त्वलोकनान्, अत्रापरत्वं भावानां मनात्मत्वेन भासनात्, परता
रुंतयाच्छादात्परापरदृष्टाहिसा । भेदधीरेव भावेषु कर्तुर्बोधात्म
नोपिया, मायाशक्तेरेव साविद्येत्यन्ये विद्ये श्वरायथा । तस्यैश्वर्य

स्वभावस्य पञ्चभावे प्रकाशिका, विद्याशक्तिस्त्रिरोधान, करीमायाभिधा
 पुनः अन्ये बुद्धौ शरीरे वा मायाशक्तिर्विजृम्भते, यच्च प्रमाता अन्येऽदिः
 प्रमेये व्यभिचारिणि, माता समेयः सन्कालादिकं पञ्चकुवेष्टितः। त्रयो
 विंशतिधोमेयं या कार्यकारणात्मकम्। तस्या विभागद्वयं प्रधानं मू
 लकारणम्। त्रयोदशविधा चात्र बाह्यतः करणबली। कार्यवर्गश्च द
 शाधा, स्थूल सूक्ष्म तन्मये दत्तः। १२ आदितः ११५३॥ इति ईश्वरप्रत्यभि
 ज्ञायामागमाधिकारे तत्त्वनिर्णयप्रथमाधिकारिकम्॥ ॐ नमः शिवाय॥
 अखण्डितस्वभावोऽपि विचित्रा मातृकल्पनाम्। स्वहृन्मंडलचक्रेयः
 प्रथयेत्तं स्तुमः शिवम्॥ तत्रैतन्मातृतामात्रस्थितौ रुद्रोऽधिदैवतं
 भिन्नप्रमेयप्रसरे ब्रह्मविस्तु व्यवस्थितौ, एष प्रमाता मायाधः सं
 सारी कर्मबंधनः। विद्याभिज्ञोऽपि ते श्वर्यः, श्विद्वनोऽमुक्त उच्यते।

स्वांगहृत्पेषु भावेषु प्रमाता कथ्यते पतिः। मायातो भेदिषु क्लेशाकर्मदि
 कलुषः पशुः। स्वातन्त्र्यरहितो बोधस्य स्वातन्त्र्यस्याप्यबाधता, द्विधा ए
 वं मलमिदं स्वस्वरूपापहानितः। भिन्नवेद्यप्रथात्रैव, मायात्मजन्मभो
 गदम्। कर्तर्यबोधे कर्मतु मायाशक्त्यैव तत्रयम्। शुद्धबोधात्मकत्वेपि
 येषां नो त्रमकर्तृता, निर्मिता स्वात्मनो भिन्ना भवन्ते कर्तृतान्ययात्।
 बोधादिलक्षणेऽपि तेषां मन्योन्यभिन्नता। तेषु श्वरेच्छाभेदेन, ते च
 विज्ञानकेवलाः। अन्ये च बोधरूपास्तु कर्तारः प्रलयाः कलाः। तेषां
 कार्मीमलोऽप्यस्ति, मायीयस्तु विकल्पितः। बोधानामपि कर्तृत्व, जुषां
 काममलक्षतौ। भिन्नवेद्यजुषामाया मलो विद्ये श्वराश्च ते, देवादीनां
 च सर्वेषां भविना त्रिविधं फलम्। तत्रापि कार्मणे मेकमुख्यं संसारका
 रणम्। कलोऽहलितमेतच्च चित्रत्वं कर्तृतामयम्। अचिद्वेषस्य अन्ये

३३
 १२
 देर्मितंगुणतयास्थितम्, मुख्यत्वं कर्तृतायाश्च बोधस्य च विदात्म
 नः। अन्यदौतङ्गज्ञानं, तत्समावेशालक्षणम्। अन्ये बुद्ध्याद्यभा
 वात्मन्यहंता कर्तृतापदे, अस्फुटाहूपसंस्कारमात्रिणि ज्ञेयशून्यता।
 साक्षाणमांतरीष्टृतिः प्राणदि प्रेरकामता। जीवनाख्यायवाप्राणहंता
 पुयष्टिकात्मिका, तावन्मात्रस्थितौ प्रोक्तं सौषुप्तं प्रलयोपमम्। सवेद्य
 मपवेद्यं च मायामलयुतायुतम्। मनोमात्रपथे पंचविषयत्वेन विभ्र
 मात्, स्पष्टावभासाभावानां सृष्टिः स्वप्नपदं मतम्। सर्वाक्षगोचरत्वेन,
 यातुबाह्यतया स्थिरा, सृष्टिः साधारणी सर्वप्रमाद्वर्णसजागरः। हे
 यात्रयायं प्राणदेः। प्राधान्यात् कर्तृतागुणे, तद्ज्ञानाय च यथायसुखदुः
 खादियोगतः॥१५॥ प्राणपानमयः प्राणः प्रत्येकं स्वप्रजाग्रतोः। त
 द्देदात्मा समानाख्यः सौषुप्तविषुवत्स्विव॥१६॥ मध्यार्धगाभ्युदा

नाख्यसुर्यगोडुतभुङ्गायः, विज्ञानाकलमंत्रेशो व्यानो विश्वात्मकः परः॥१७॥
 १७ इति प्रमाद्वर्तन निरूपणं द्वितीयाक्रिकं समाप्तं, अनंतमानमेयादिचै
 चित्र्याभेदशालिनं आत्मानं यः प्रथयते भक्तानां तं सुमः शिवम्॥ ओस्वा
 त्मेव सर्वजंतूनामेक एव महेश्वरः, विश्वरूपो ह्यमिदमित्यखंडमर्षाहं
 हितः॥ तत्र स्वदृष्टेदं भोगे बुद्ध्यादिग्राहकात्मना। अहंकारपरामर्शपदं
 नीतं मनेन तत्। स्वस्वरूपा परिज्ञानमयो नेकः उमान्तः, तत्र सृष्टौ क्रि
 यानन्दो, भोगोऽयं सुखात्मकः। स्वांगरूपेषु भावेषु पत्युर्ज्ञानं क्रिया
 चया। मायाद्वर्तयते एव, पशोः सत्त्वं रजस्तमः। भेदस्थितेः शक्तिमतः।
 शक्तित्वं नापदिश्यते, एवांगुणानां करणकार्यत्वपरिणामिनाम्। सत्ता
 नन्दः क्रियापत्यस्तदभावोपि सापशोः। ह्यात्मा तद्रजोऽयं खं शेषि
 सत्त्वतमो मयम्। येष्य सामयिके दंता परामर्शभुवः प्रभोः। ते विमिश्रा

विभिन्नाश्च तथा चित्रावभासितः ते तु भिन्नावभासार्थाः प्रकल्पाः प्रत्यगा-
 त्मनः । तत्र हि भिन्नसंज्ञाभिः स्मृत्युत्प्रेक्षादिगोचरे । तस्यासाधारणी स्मृ-
 तिः । रीशु स्मृष्टुपजीविनी । सैषा प्यज्ञतया सत्यैः वेशशक्त्या तदात्मनः । स्व-
 विश्रान्त्युपरोधाय च लया प्राणरूपता । विकल्पक्रियया तत्र द्वैतवैचि-
 त्र्यरूपया । साधारणेन्यथा चैशः सर्गः स्मृष्टावभासनात् । विकल्परूपेण
 नैकाग्र्यात्क्रमेणैश्वरतापदम् । सर्वममायं विभव इत्येवं परिजानतः ।
 विश्वात्मनो विकल्पानां प्रसरेपिमहे शता ॥ १ ॥ मेयं साधारणं मुक्ताः
 स्वात्माभेदेन मन्यते । महे श्वरो यथा बद्धः पुनरत्यंतमेदवत् । सर्वथा
 त्वंतरालीना । नंततत्त्वौघनिर्भरः । शिवश्चिदानंदघनः परमाक्षरविग्र-
 हः । एवमात्मानमेतस्य सम्यक् ज्ञानक्रियेतथा । जानन्यथेप्सितान्य
 प्यज्जानाति च करोति च ॥ इति प्रकटितो मया सुघट एष मार्गो निवाम

हागुरुभिरुच्यते । स्मृष्टिवदृष्टास्त्रे यथा तदत्र निदधन्पदं भुवनकर्तृता
 मात्मनो विभाव्य शिवतामयीमनिशमाविशसिध्पतिः ॥ तैलैरप्युपयाचि
 तैरुपनतलन्ध्याः स्थितोऽप्यंतिकेकांतो लोकमुपरिज्ञातो न रंतुं यथा लोक-
 स्तेषतथानवेक्षितगुणः स्वात्मापि विश्वेश्वरो नैवायं निजवैभवाय तदियं
 तत्प्रत्यभिज्ञादिता । जनम्यायानसिध्पर्थमुदयाकररुनुना ॥ ईश्वरप्र-
 त्यभिज्ञेयमुत्पलेनोपपादिता १५॥ आदितः ॥ एषाभिन्नवगुप्तेन । सूत्रा-
 र्थप्रविमर्शिनी । रदिता प्रत्यभिज्ञायां लब्धीवृत्तिरभंगुरा । वाक्यप्रमाणप-
 दतत्त्वसदगमार्थाः । स्वात्मोपभोगमुपयात्यमुतः स्वशास्त्रात् । भोमानूर-
 सांजलमयांश्च न सस्यष्टौ भुक्त्वा कमेकमिह योजयितुं क्षमामन्यः । आत्मा
 नमनभिज्ञाय विवेक्तुं योन्यादिर्हति । तेन भोतेन किंवाच्यं प्रश्ने स्मिन्को-
 भवानिति शिवम् ॥ यतः सर्वलिखिता तत्रायं श्लोकः । श्रीमत्सो नन्दव

शोलिखद्वाग्लब्धमीताप्रत्यभिज्ञाविष्टतिम्। सोमानन्दोबालभावेहृदंतः
संवासिन्यादेवकेव्यानियुक्तः। ततो लिखितोयनतस्यायं श्लोकः॥ संवित्
शक्रपाज्ञानमद्विन्दुनादानित्यं शोभोभैरवेत्याप्रनादाः। अंतर्वासिहृत्स
रोजार्कपादाः श्रीमद्रामानंदपादाजयंति। श्रीमदाचार्यकोलेन शिवे
न लिखिताततः। कोललक्ष्मीकांतकेन ततोपिलिखिता चया। लब्धीश्वरप्र
त्यभिज्ञाविष्टतिसन्मनोरमा। फतिचन्देन कोलस्य गोपालस्यापि हेत
वे। ततो विक्रयकोले तु कथंचिक्रीतवाच्यती। साधुकाशीनाथनामाद्विद्व
द्यामुदेमम। अगुजस्यानेतरम्यटीकारामस्य धीमतः। मयेयं कारिका मू
लहृत्याः संक्षेपकारिकाः। कारिकाशिवभावस्य लिखिता दुःखहारि
काः सर्वास्ताः स्युषाङ्गरस्य सावस्यं सुगणस्य च॥ श्रीमहीकाराम
साधुगतेः प्रीत्यै शिवाय नः॥ शुभमस्तु सर्वजगताम् शुभमस्तु॥

NATIONAL MISSION FOR MANUSCRIPTS

MANUS DATA

DSO 000018583

S-952

Record No.	Organization / Individual <div style="text-align: right; font-size: 1.2em;">8583</div>
------------	---

Name of the Institution	Oriental Research Library University Campus, Hazaratbal, Srinagar.	Communication Address	Department of Libraries and Research Municipal Complex, Karanagar, Srinagar.
Personal Collection			

Title of the Text <div style="font-size: 1.1em; color: green;">Iṣvara Pratyā-bhijñā-kārikā</div>	Bundle No:..... Acc. No./Manuscript No.....1142✓
Other Title	
Author <div style="font-size: 1.1em; color: green;">utpala Deva.✓</div>	No. of Folios.....13✓.....14..... Pages.....26✓
Commentary	Size of Mss. 20.5 x 11 cm ✓
Commentator <div style="font-size: 1.1em; color: red;">Scriber :- Matlika rāma</div>	Material: Paper/palm leaf/birch-bark/cloth/leather/others Missing portion NO
Language <div style="font-size: 1.1em; color: red;">Sanskrit</div>	Illustrations NO Complete/Incomplete ✓
Script <div style="font-size: 1.1em; color: green;">Devanāgarī ✓</div>	Condition: Good/bad/brittle/worm eaten. Fungus/Stuck
Date of Manuscript	Source of Catalogue: Descriptive/Hand list/Alphabetical/Index card
Key words <div style="font-size: 1.1em; color: red;">Darśan</div>	Colour of Manuscripts yellow ✓
Subject <div style="font-size: 1.1em; color: green;">Sai vaism. ✓</div>	Remarks <div style="font-size: 1.1em; color: blue;">loose folios. ✓</div>

1603

6.12.05